

І. Негода,

аспірант

Харківського національного університету внутрішніх справ,
помічник судді Господарського суду Київської області

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ СПОСОБИ ВІДНОВЛЕННЯ КОРПОРАТИВНОГО КОНТРОЛЮ

Вступ. Законодавство, установчі документи, корпоративні договори створюють можливість здійснення корпоративних прав учасниками товариств з обмеженою відповідальністю (надалі – ТОВ) та повинні забезпечуватися можливістю реалізації права на захист на випадок їхнього порушення, невизнання або оспорування. Н. С. Кузнєцова стверджує: «Правове регулювання будь-яких суспільних відносин, пов'язане з процесом трансформації правових приписів у площину фактичних суспільних відносин, передбачає, що кожне суб'єктивне право в разі його порушення гарантовано забезпечується можливістю його примусового відновлення або захисту» [1, с. 100].

Під захистом права розуміється державно-примусова діяльність, спрямована на відновлення порушеного права суб'єкта правовідносин та забезпечення виконання юридичного обов'язку зобов'язаною стороною [2]. Автор поділяє думку О. О. Кота, який розглядає захист як передбачену законом можливість застосувати встановлені законом або договором примусові заходи, метою яких є припинення правопорушення та відновлення порушеного права або в разі неможливості його відновлення, компенсація заподіяних правопорушенням збитків і моральної шкоди [3, с. 187].

У структурі захисту корпоративних прав першочергове значення мають способи захисту. Верховним Судом спосіб захисту визначається як

концентрований вираз змісту (суті) міри державного примусу, за допомогою якого відбувається досягнення бажаного для особи, право чи інтерес якої порушені, правового результату. Спосіб захисту втілює безпосередню мету, якої прагне досягти суб'єкт захисту (позивач), вважаючи, що таким чином буде припинено порушення (чи оспорування) його прав, він компенсує витрати, що виникли у зв'язку з порушенням його прав, або в інший спосіб нівелює негативні наслідки порушення його прав [4]. Автор погоджується з позицією Верховного Суду щодо того, що спосіб захисту виражає бажаний правовий результат, який відбудеться після його реалізації, та зауважує, що законодавство та судова практика використовують поняття відновлення становища або відновлення прав як мету захисту та саме у такому контексті це поняття буде вживатись у даній статті.

Позбавленням учасника ТОВ належної йому частки у статутному капіталі товариства має наслідком втрати корпоративного контролю. Тому, як для правозастосовної практики, так і для теоретичних досліджень, актуалізується проблема дослідження ефективних способів відновлення права на частку у статутному капіталі, що досягається зокрема застосуванням таких способів захисту як переведення прав та обов'язків покупця частки у статутному капіталі, визначення розміру

статутного капіталу та визначення часток учасників.

Стан дослідження. Питанню захисту прав учасників товариств з обмеженою відповідальністю приділялась значна увага такими вченими як О. В. Бігняк, О. А. Беляєвич, Ю. М. Жорнокуй, О. Р. Кібенко, І. В. Спасибо-Фатеева, В. І. Цікало та іншими. Однак, існуючі прогалини правового регулювання корпоративних відносин, відсутність окремих наукових праць, присвячених саме питанням способам прав на частку у статутному капіталі товариств, зумовлюють необхідність подальших досліджень у цій сфері.

Метою статті є аналіз чинного законодавства та судової практики для виявлення проблем застосування таких способів захисту як переведення прав та обов'язків покупця, визначення розміру статутного капіталу, частки учасника і обґрунтування шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу Корпоративний контроль надає учаснику правові можливості по прийняттю актів по управлінню товариством, які є обов'язковими для товариства або блокуванню прийняття відповідних рішень. Реалізація корпоративних прав, які належать учаснику, обумовлюється часткою певного розміру у статутному капіталі. Отже, для захисту прав учасників товариства потрібно врахувати, що корпоративні права належать учаснику саме у зв'язку з наявністю у нього прав власності на частку в статутному капіталі, формування волі товариства відбувається шляхом здійснення суб'єктивних корпоративних прав.

А. Жук зазначає, що втрата корпоративного контролю є протиправним позбавленням учасника юридичної особи корпоративного типу належних йому частки у статутному капіталі товариства, внаслідок чого він втрачає можливість здійснювати вплив на діяльність корпорації, тобто передумо-

вою втрати корпоративного контролю є позбавлення особи права власності на частку (акції) або зменшення їх розміру таким чином, щоб унеможливити прийняття особою принципово важливих рішень у межах діяльності корпорації, наприклад щодо формування її органів управління, внесення змін до установчих документів [5, с. 18]. Безперечно, запропоноване визначення є цінним, проте вимагає уточнення на якому рівні концентрації часток у статутному капіталі ТОВ виникає корпоративний контроль учасника.

Корпоративний контроль виявляється у колі правомочностей, що визначають обсяг права учасника корпоративного підприємства брати участь в управлінні справами корпоративного підприємства залежно від розміру належної йому корпоративної частки або кількості належних йому корпоративних часток. А. В. Смітюх розглядає корпоративний контроль у ТОВ як такий, що є має безумовний характер [6, с. 341–342]. Вважаємо, що це твердження підтверджується чинним законодавством та судовою практикою. Кожен учасник товариства, незалежно від розміру його частки може заблокувати рішення з затвердження грошової оцінки не грошового вкладу учасника, перерозподіл часток між учасниками товариства, створення інших органів товариства, визначення порядку їх діяльності, прийняття рішення про придбання товариством частки (частини частки) учасника, прийняття рішення щодо обліку або припинення обліку часток товариства в обліковій системі часток (пп. 4, 5, 9, 10, 14 п. 2 ст. 30 ЗУ «Про ТОВ та ТДВ»). Отже, учасники товариства, чії частки складають менше 10% статутного капіталу хоча не можуть ініціювати корпоративні процедури в товаристві, проте можуть ефективно блокувати прийняття рішень з широкого кола важливих питань. Згідно з п. 7. ст. 32 ЗУ «Про ТОВ» будь-який

учасник має право внести пропозиції щодо включення питань до порядку денного загальних зборів учасників. У постанові від 03.12.2019 року Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку про те, що «неповідомлення учасника ТзОВ, якому належить частка у розмірі 3,5 відсотка у статутному капіталі, про проведення загальних зборів вплинуло на можливість реалізації ним права на внесення своїх питань до порядку денного» [7]. Факт неповідомлення учасника, незалежно від розміру частки у статутному капіталі, про час, місце і порядок денний зборів, є підставою для визнання недійсними прийнятих на зборах рішень, адже право такого учасника на управління товариством шляхом участі у загальних зборах його учасників є порушеним.

Захист у сфері корпоративного права нерозривно пов'язаний з необхідністю урахування специфіки створення та функціонування ТОВ та з належністю корпоративних відносин до цивільних відносин (ст. 1 ЦК України). Автор поділяє погляд щодо цивільної природи корпоративних відносин [8, с. 2]. Юридичну природу корпоративних прав як цивільних відзначає й О. В. Зудіхін, який зазначає, що «при їх захисті використовується більшість універсальних цивільно-правових способів захисту» [9, с. 4]. О. І. Антонюк, зауважує, що якщо поновлення прав позивача пов'язане з державною реєстрацією, тобто внесенням до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань (ЄДР) відомостей щодо розміру статутного капіталу, часток у ньому чи складу учасників товариства, то обрання способу захисту, що визначатиме прохальну частину позовної заяви, має відбуватися з урахуванням положень реєстраційного законодавства [10].

З аналізу чинного законодавства та судової практики висновується, що існують різні способи втрати кор-

поративного контролю, кожен із цих випадків має певну специфіку, що зумовлює й специфіку способів його відновлення.

Одним зі способів втрати корпоративного контролю у ТОВ є продаж учасником частки (частини частки) у статутному капіталі третій особі. За загальним правилом продаж частки учасником іншому учаснику або третій особі відбувається без згоди інших учасників. Статутом товариства може бути встановлено, що відчуження частки (частини частки) та надання її в заставу допускається лише за згодою інших учасників. Відповідне положення може бути внесене до статуту або виключене з нього одностайним рішенням загальних зборів учасників, у яких взяли участь всі учасники товариства. Таке положення є додатковим інструментом контролю за перерозподілом часток, щоб жоден з учасників не зміг отримати переваг всупереч волі інших. У ряді судових рішень можна віднайти розкриття сутності переважного права учасника товариства. Переважне право – це право (правомочність), яке забезпечує першочерговість перед іншими (третіми) особами на вчинення певної юридичної дії. Метою застосування інституту переважного права у корпоративних правовідносинах є збереження складу учасників товариства [11]. У іншій постанові Верховний суд відмічає, що переважне право покликане захистити інтереси в придбанні частки та управлінні товариством. За загальним правилом, належним способом захисту у випадку порушення переважного права купівлі майна є переведення прав і обов'язків покупця на привілейовану особу. Водночас, Верховний Суд вважає, що таке переведення можна здійснити лише в тому разі, якщо майно залишилось у володінні первісного покупця. Якщо ж останній вже передав належну йому частку іншій особі, то у такому разі переведення прав не є можливим, оскільки такий спосіб не

захистить (не відновить) порушеного переважного права учасника на придбання частки, не забезпечить йому можливості придбати у власність частку, що була відчужені з порушенням його переважного права на їхне придбання, таке рішення не буде підставою для припинення права власності на частку у статутному капіталі товариства останнього покупця (власників частки). Захист переважного права на придбання частки товариства у такому разі може бути реалізовано шляхом переведення прав за останнім договором купівлі-продажу, оскільки позивачі залишаються учасниками товариства і мають переважне право при укладанні кожного договору купівлі-продажу [12].

Корпоративний контроль також втрачається у випадках зміни статутного капіталу товариства. Товариство має право змінювати (збільшувати або зменшувати) розмір статутного капіталу. Відповідно до чинного законодавства учасник товариства здійснює права пропорційно його частці у статутному капіталі, що прямо впливає на визначення кількості голосів на загальних зборах учасників (ч. 3 ст. 29 ЗУ «Про ТОВ та ТДВ») та на вчинення інших дій, які пов'язані зі здійсненням учасником корпоративного контролю. Сутність статутного капіталу слід розглядати як розподіл повноважень учасників товариства та здійснення їх прав пропорційно їх частці у статутному капіталі, що й зумовлює інтерес до питання збільшення статутного капіталу та втраченою корпоративного контролю.

У статтях 16–18 З «Про ТОВ та ТДВ» виокремлено наступні способи збільшення статутного капіталу: збільшення статутного капіталу товариства, після внесення всіма учасниками товариства своїх вкладів у повному обсязі; збільшення статутного капіталу без додаткових вкладів; збільшення статутного капіталу за рахунок додаткових вкладів. Проте нормами зазначених статей

не передбачено такої ситуації, коли один із учасників не вносить додаткового вкладу. Статтею 18 згаданого Закону України передбачено, що протягом одного місяця з дати спливу строку для внесення додаткових вкладів, встановленого відповідно до цієї статті, загальні збори учасників товариства приймають рішення про: затвердження результатів внесення додаткових вкладів учасниками товариства та/або третіми особами; затвердження розмірів часток учасників товариства та їх номінальної вартості з урахуванням фактично внесених ними додаткових вкладів; затвердження збільшеного розміру статутного капіталу товариства.

За загальним правилом внесення додаткових вкладів частиною учасників має наслідком перерозподіл часток. Частка учасника, який не виконав обов'язку внесення додаткового вкладу до статутного капіталу, не збільшується, якщо збільшення статутного капіталу відбулось за рахунок додаткового вкладу іншого учасника. При цьому важливим є те, що учасник товариства, якому належить більша частка статутного капіталу має певні переваги, які полягають у тому, що він може суттєво збільшити розмір частки у статутному капіталі. При вирішенні справ цієї категорії слід враховувати, що невнесення учасником додаткового вкладу для збільшення статутного капіталу не може перешкоджати його внесенню іншими учасниками; у судовому порядку учасника не можна спонукати до внесення додаткових вкладів до статутного капіталу; суд не може зменшити статутний капітал до первісного при виконання внесених іншими учасниками додаткових вкладів у статутний капітал. Верховний суд сформулював ще одне засадниче правило для вирішення справ даної категорії відповідно до якого надання можливості одному із учасників товариства з обмеженою відповідальністю, який володіє часткою, що має вирішальний вплив при прийнятті рішень

на загальних зборах товариства, права самостійно збільшувати статутний капітал товариства без врахування на засадах пропорційності часток інших учасників, що фактично призводить до їх зменшення, свідчить про невідповідність таких рішень загальних зборів наведеним нормам законодавства, принципу верховенства права та Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та відповідно про порушення прав та законних інтересів учасника товариства [13].

Статути товариств можуть містити положення, які запобігають зловживанню одним із учасників своїм правом на збільшення розміру статутного капіталу у спосіб внесення додаткового вкладу з метою «розмиття» частки іншого учасника. У рішенні Господарського суду Київської області від 21 грудня 2022 року у справі № 911/1330/21, з яким погодився й Верховний суд, зазначено, що статутом товариства передбачено, що вкладом до статутного капіталу товариства можуть бути гроші, цінні папери, інші речі або майнові чи інші відчужувані права, що мають грошову оцінку. Зміни вартості майна внесеного як вклад, та додаткові внески учасників не впливають на розмір їх частки у статутному капіталі, вказаній в цьому статуті. Збільшення статутного капіталу товариства допускається після внесення усіма його учасниками вкладів у повному обсязі. У випадку прийняття загальними зборами учасників товариства рішення про внесення додаткових вкладів, то такі вклади є обов'язковими для внесення всіма учасниками, і вносяться у грошовій формі. Додаткові вклади можуть вноситися шляхом передачі майна або майнових прав лише за взаємною згодою між учасником та загальними зборами учасників. З положень законодавства та статуту товариства вбачається, що додаткові внески учасників не впливають на розмір їх частки у статутному капіталі та такі (додаткові) вклади є обов'язковими для внесення всіма

учасниками. Тобто, заборону на зміну розміру частки учасника за рахунок додаткових вкладів слід розуміти так, що статутний капітал може збільшуватися за рахунок внесення додаткових вкладів, але коли такі вклади будуть внесені всіма його учасниками у відповідному існуючому процентному співвідношенні, із тим, щоб розмір їх часток у збільшеному статутному капіталі не змінився. Та лише після внесення додаткових вкладів всіма учасниками товариства може відбутися збільшення статутного капіталу [14].

Висновки. Отже, судовою практикою напрацьовано наступні узагальнюючі положення, що запобігають «розмиттю» частки при збільшенні статутного капіталу: невнесення навіть одним із учасників додаткових вкладів унеможливує залучення запланованого додаткового капіталу в цілому; якщо збільшення статутного капіталу відбулось лише за рахунок додаткового вкладу іншого учасника, то частка іншого учасника не збільшується, адже це порушувало б принцип щодо майнової участі кожного учасника у формуванні статутного капіталу товариства.

Відтак можна стверджувати, що захист корпоративного контролю обмежується насамперед випадками втрати частки у статутному капіталі, яка й надавала її власнику корпоративний контроль. Відновлення корпоративного контролю є наслідком застосування способів захисту, які спрямовані на відновлення права на частку у статутному капіталі ТОВ, таких як віндикація та визнання права власності, визнання угод недійсними та реституцію, визнання переважного права учасника на придбання частки та інших, реалізацією яких досягається відновлення становища, яке існувало до порушення права.

Ефективність способів захисту прав учасників на частку у статутному капіталі товариств з обмеженою відповідальністю

стю є одним із ключових проблем цивільного права. У статті висновок, що корпоративний контроль надає учаснику можливість впливати на прийняття або блокування прийняття певних рішень загальними зборами товариства. Надаються додаткові аргументи для підтримки позиції щодо безумовного характеру корпоративного контролю, тобто такого, що не залежить від розміру частки учасника у статутному капіталі товариства. Відновлення корпоративного контролю розглядається як мета застосування окремих способів захисту. У статті аналізуються окремі випадки втрати корпоративного контролю, зокрема при продажі учасником частки (частини частки) у статутному капіталі третій особі та прийняттю загальними зборами учасників рішення про збільшення статутного капіталу. При продажі учасником частки у статутному капіталі для відновлення корпоративного контролю застосовується такий спосіб захисту як переведення прав та обов'язків покупця. Відмічається, що одним із проблемних моментів реалізації цього способу захисту є те, що його застосування можливе лише за останнім договором купівлі-продажу частки у статутному капіталі. Відновлення корпоративного контролю учаснику товариства, який вважає, що при прийнятті загальними зборами рішення про збільшення статутного капіталу допущені певні порушення за умови фактичного внесення іншими учасниками додаткових вкладів та подальшому перерозподілі часток, досягається таким способом як визначення розміру статутного капіталу та часток учасників товариств з обмеженою відповідальністю. У статті аналізується відповідна судова практика по застосуванню цього способу для відновлення кор-

поративного контролю на підставі якої зроблено узагальнюючий висновок про те, що учасник товариства, який має вирішальний ступінь корпоративного контролю, не має права одноосібно приймати рішення про збільшення статутного капіталу.

Ключові слова: захист цивільних прав, способи захисту цивільних прав, частка у статутному капіталі, втрата корпоративного контролю, переважне право учасника товариства, визначення розміру статутного капіталу, визначення часток учасників.

Negoda I. Civil-law methods of restoration of corporate control

The effectiveness of methods for protecting the rights of participants in relation to their share in the authorized capital of limited liability companies is one of the key issues in civil law. The article concludes that corporate control provides a participant with the ability to influence or block the adoption of certain decisions by the general meeting of the company. Additional arguments are provided to support the position regarding the unconditional nature of corporate control, meaning that it does not depend on the size of the participant's share in the company's authorized capital. The restoration of corporate control is viewed as the aim of applying specific protective measures. The article analyzes individual cases of loss of corporate control, particularly when a participant sells their share (or part of their share) in the authorized capital to a third party and when the general meeting of participants decides to increase the authorized capital. When a participant sells their share in the authorized capital, a method of protection called the transfer of rights and obligations of the buyer is applied to restore corporate control. It is noted that one of the problematic aspects of implementing this method of protection is that its appli-

ation is only possible under the most recent sale and purchase agreement of the share in the authorized capital. Restoring corporate control for a participant in the company who believes that certain violations occurred during the general meeting's decision to increase the authorized capital, given that other participants have actually made additional contributions and the subsequent redistribution of shares, is achieved through methods such as determining the size of the authorized capital and the shares of participants in limited liability companies. The article analyzes the relevant judicial practice regarding the application of this method to restore corporate control, based on which a summarizing conclusion is made that a participant in the company who holds a decisive degree of corporate control does not have the right to unilaterally make decisions about increasing the authorized capital.

Key words: protection of civil rights, methods of protecting civil rights, share in the authorized capital, loss of corporate control, preemptive right of a participant in the company, determination of the size of the authorized capital, determination of participants' shares.

Література:

1. Кузнєцова Н. С. Цивільно-правова відповідальність і захист цивільних прав. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Юридичні науки). 2009. Вип. 81. С. 100 (дата звернення 24.12.2024)

2. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду у справі № 920/622/18 від 25 березня 2019 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80918717> (дата звернення 24.12.2024)

3. Кот О. О. Поняття захисту суб'єктивних цивільних прав. Часопис Київського університету права, 2016 № 4. С. 184-189 (дата звернення 24.12.2024)

4. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного госпо-

дарського суду у справі № 920/622/18 від 25 березня 2019 року URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80918717> (дата звернення 25.12.2024)

5. Жук А. Відновлення становища, яке існувало до порушення, як спосіб захисту корпоративних прав. Підприємництво, господарство і право. 2021. № 4. С. 16-21 (дата звернення 25.12.2024)

6. Смітюх А. В. Корпоративні права та корпоративні паї (частки): теоретико-правові засади : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.04. Київ, 2018. 561 (дата звернення 25.12.2024)

7. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 03 грудня 2019 року у справі № 904/10956/16. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/86333853> (дата звернення 26.12.2024)

8. Жорнокуй Ю. М., Сліпченко С. О., Жорнокуй В. Г. – Харків : ЕКУС, 2021. 248 с. (дата звернення 26.12.2024)

9. Зудіхін О.В. Цивільно-правовий захист корпоративних прав учасників господарських товариств: автореф. дис. ... канд. юрид. наук, Одеса, Національний університет «Одеська юридична академія». 2011. 20 с. (дата звернення 26.12.2024)

10. Антонюк О.І. Залежний спосіб Юридична практика № 41-42 (1242-1243). URL: <https://pravo.ua/articles/zalezhnji-sposib/?fbclid> (звернення 26.12.2024)

11. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 02 листопада 2023 року у справі № 910/6287/22/ URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114860272> (дата звернення 26.12.2024)

12. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 14 червня 2022 року у справі № № 904/4790/20/ URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104747629> (дата звернення 26.12.2024)

13. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 27 лютого 2018 року у справі № 918/92/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72550977> (дата звернення 26.12.2024)

14. Рішення Господарський суд Київської області від 21 грудня 2022 року у справі № 911/1330/21/ URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108580588> (дата звернення 26.12.2024)

